

УДК 32:316.422]:94(477)"2019/2024"-057.341Зел
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.59>

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ПОЛІТИКИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО (2019–2024 РР.)

Ганна Трушевич

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
факультет психології та соціальної роботи,
кафедра соціальної роботи
вул. Всеволода Змієнка, 2, 65082, м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3793-1074>*

У статті розглядаються трансформаційні зміни та виклики, які відбулись під час 5-річної каденції Володимира Зеленського на посаді Президента України. Актуальність статті полягає у здійсненні аналізу кризи системи «стримування та противаг», яка сталася на початку каденції президента, а особливо поглибилась в зв'язку з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну та введенням воєнного стану на території країни, що призводить до більшої централізації влади. Важливість даного питання полягає у акцентуванні уваги на проблемі та збереженні демократичного політичного режиму в Україні.

В статті розглянуто дискусійну тему легітимності та легальності перебування Володимира Зеленського на посаді Президента України після завершення 5-річного терміну перебування на посаді. Розкрито проблему системи «стримування та противаг», яка виникла після парламентських виборів 2019 року. Вивчено особливості залучення електорату до передвиборчої кампанії на президентських виборах 2019 року. Проаналізовано механізм створення команди партії «Слуга народу». Результатами соціологічного дослідження підтверджено недовіру до державних інституцій, до представників команди президента та, особливо, до парламентської фракції «Слуга народу». Зазначено про вплив іміджу та образу президента на створення більшості у Верховній Раді України 9 скликання. Обґрунтовано проблему відсутності урегульованого статусу парламентської опозиції, неврегульованість діяльності парламентської коаліції, неефективність інституту політичних партій та відсутності діяльності опозиційних партій під час дії воєнного стану. Значну увагу приділено впливу владної команди на діяльність Кабінету Міністрів України та невдалу кадрову політику. Визначено запит українців на професіоналів на державних посадах, спираючись на результати соціологічних досліджень. Здійснена спроба прогнозування перебігу подій в зв'язку з прийняттям чи не прийняттям рішення В. Зеленського балотуватись на другий термін президенства.

Ключові слова: Президент України, В. Зеленський, система «стримування та противаг», демократія, соціальна політика, парламент, влада, вибори.

Вступ. Під час президентських виборів в Україні 2019 року склалася безпрецедентна ситуація та український народ здійснив неочікуваний вибір. Президентом України став актор та комік Володимир Зеленський, який до того часу не брав участі в політичних процесах. На президентських виборах він переміг у досвідченого політика Петра Порошенка і отримав від українців 73.22% довіри [1]. За традицією, як часто це буває з кожним українським президентом, вже через місяць після інавгурації рейтинг Володимира Олександровича почав падати. Адже, як завжди, українці вимагали термінових змін, виконання передвиборних обіцянок і раптового результату.

Під час своєї інавгураційної промови новообраний Президент України Володимир Зеленський сказав: «Протягом свого життя я намагався робити все, щоб українці усміхалися. Це була моя місія. Тепер я робитиму все, щоб українці принаймні більше не плакали» [2].

За 5 років президенства Володимира Зеленського на його каденцію припало чимало викликів: починаючи від COVID-19, закінчуючи повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, що потягло за собою ряд інших викликів та проблем: наступи ворога на багатьох напрямках (велика протяжність фронту), проблеми в енергетичному секторі, в зв'язку з ракетними атаками ворога на об'єкти критичної інфраструктури України, мобілізацію та багато інших. Як же змінилась політика В. Зеленського за 5 років перебування на посаді? Чи були інші виклики під час каденції?

Виклад основного матеріалу. Між Володимиром Зеленським, який був обраний Президентом України в 2019 році, та тим, який він є на момент серпня 2024 року (лідер воюючої країни), помітна значна різниця. Складається враження, що перед українцями абсолютно інша особистість. В ньому зникла легкість у формулюваннях і готовність пожартувати, позитивне світосприйняття. Як особистість він перестав бути легким і позитивно налаштованим, а став прагматичним, цинічним, почав мати холодний розрахунок та інколи проявляти агресивність та емоційність.

В травні 2024 року в українському суспільстві з'явилися дискусії щодо легітимності та легальності перебування на посаді президента, нав'язані та підтримані пропагандою російської федерації, в зв'язку з завершенням терміну його каденції.

В статті 108 Конституції України зазначається, що Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України, а також, що повноваження Президента України припиняються достроково у разі: 1) відставки; 2) неспроможності виконувати свої повноваження за станом здоров'я; 3) усунення з поста в порядку імпічменту; 4) смерті [3]. В частині 1 статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» вказано, що в умовах воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування [4]. Відповідно, перебування на посаді Президента України В. Зеленського легальне та законне до завершення дії воєнного стану.

Не менш важливо, що спираючись на результати дослідження КМІС, наразі В. Зеленський зберігає легітимність в очах українського суспільства і українці продовжують йому довіряти (а 70–80% виступають проти проведення зараз виборів) [5]. Тобто згідно з результатами соціологічних досліджень в суспільства немає запиту на проведення виборів та сумнівів в легітимності влади. Існує певний консенсус і серед політичної, економічної еліти України, і серед виборців, що проведення будь-яких виборів під час дії воєнного стану не допоможуть в питанні безпеки та збереження країни, а скоріше навпаки.

На початку повномасштабного вторгнення рівень довіри до президента сягав 90%. До кінця грудня 2023 року знизився до 77%, а до лютого 2024 року – до 64%. Станом на травень 2024 року 59% довіряють В. Зеленському, 36% – не довіряють [5]. Причинами стрімкого падіння довіри стали звільнення Валерія Залужного з посади Головнокомандувача Збройних Сил України та постійні корупційні скандали пов'язані з командою Офісу Президента України.

«Війна – значить, автократія». Цю фразу приписують американському президентові Вудро Вілсону. До повномасштабного вторгнення В. Зеленський мав в своїх руках всі три гілки влади. Після початку повномасштабного вторгнення в Україні відбулася безпрецедентна централізація влади [6].

Володимир Зеленський в своїй передвиборчій кампанії зумів: по-перше, змусити молодь прийти на вибори і проголосувати (до кампанії 2019 року українські політтехнологи не розраховували на таку аудиторію як молодь, адже вони не ходили на вибори), по-друге, застосовувати такі популістичні меседжі, які б стосувались електорату різного віку, таким чином об'єднати в свою цільову аудиторію як студента, власника малого бізнесу, так і пенсіонера. «Він переміг за допомогою популістських обіцянок боротися з олігархами у владі та зробити Україну країною, яку не можна буде називати ні «корумпованим партнером Заходу», ні «молодшою сестрою Росії». Для виборців Зеленський був «російськомовною людиною зі сходу України, яка вела свій бізнес російською мовою». Його найпотужніша підтримка прийшла з півдня та сходу України» [7].

Основна частка тих, хто привів Володимира Зеленського до влади був середній та креативний клас. Під час першого та другого турів виборів власники офісів в центрах міст безкоштовно надавали приміщення для штабів майбутнього президента, дизайнери безкоштовно робили агітаційних матеріал, IT- спеціалісти створювали сайти для партії, власники кафе привозили в офіси обіди, щоб нагодувати команду, а ті, хто не міг допомогти сам особисто, надавав кошти для проведення кампанії. Люди об'єднувались і прагнули допомогти «людині з народу», «своєму хлопцю» перемогти досвідченого політика.

Вже після перемоги Володимира Олександровича в президентських виборах, представники середнього та креативного класу прагнули потрапити в команду і балотувались як на місцевих, так і на парламентських виборах. Народними обранцями: депутатами Верховної Ради України та депутатами місцевих рад стали колишні підприємці, дизайнери, архітектори, ведучі свят, фотографи, фітнес-тренери, журналісти та представники багатьох інших креативних професій.

Володимир Зеленський перший президент в Україні, якому не потрібно шукати політичного балансу. Після парламентських виборів 2019 року, коли партія президента «Слуга народу» отримала більшість мандатів (254 з 450) і права коаліції депутатських фракцій, всі три гілки влади в Україні опинились в руках однієї людини. Відбулась криза системи «стримування та противаг». З однієї сторони, це пришвидшує процес прийняття рішень, що особливо важливо під час війни. Та з іншої сторони, немає балансу і відповідної автономності інституцій, тому виникає великий ризик і спокуса до влади, що тягне за собою прояв авторитарних рис і злам розвитку демократії.

На сьогодні можна побачити велику недовіру до державних інституцій, до представників команди президента та, особливо, до парламентської фракції «Слуга народу», та критику в їх сторону. Соціологічні дослідження Київського міжнародного інституту соціології показують: «Крім діяльності самого Президента важливо розуміти сприйняття його партії, яка має більшість у парламенті. Скоріше або дуже добре оцінюють діяльність партії «Слуга народу» – 7%. Третина респондентів (31%) оцінюють діяльність ні добре, ні погано. Водночас 55% респондентів скоріше або дуже погано оцінюють діяльність партії «Слуга народу»» [5].

Народні депутати від фракції «Слуга народу» пройшли до парламенту і стали народними обранцями в 2019 році в більшості своїй, спираючись на рейтинг та образ самого президента в свідомості українців. Та все ж таки, багато членів команди президента принесли з собою суб'єктивність та експертність, що і створило загальний образ команди «Слуги народу». Це не було визначальним для сприйняття українцями цілісного образу команди. Та менше з тим, ті хто прийшов з певним соціальним капіталом, напрацьованим за роки, досвідом і власною репутацією, віддали все в спільну справу і формування загального, цілісного образу команди.

Як зазначає В. Перевезій, парламентську більшість становлять люди, які не були ні командою, ні народними представниками, бо й не уявляли, кого, які соціальні групи та інтереси вони представляють, а про ідеологію їм, напевно, було заборонено розмірковувати. «Однак, як не дивно, увесь цей абсурд зіграв на руку Україні. По-суті, вперше за кілька десятиліть рівень патріотизму українців не корелював з тим, чия партія при владі. Цей феномен спостерігався кілька виборчих циклів, коли на Сході і Заході рівень патріотизму різносторонньо зростав і падав залежно від того, хто був при владі. Уперше усі українці могли вважати цю дивну владу, у кращому разі, своєю, у гіршому – не зрозумілою, але навряд чи ворожою. І це сталося саме у найвідповідальний момент української не лише новітньої, але й усієї історії» [8, с. 98].

Ще однією проблемою на сьогодні є відсутність урегульованого статусу парламентської опозиції і нерегульованість діяльності парламентської коаліції. Також в умовах воєнного стану абсолютно неефективним є інститут політичних партій, адже немає кому виконувати функцію посередництва між суспільством і владою. Відсутність діяльності опозиційних партій та активного політичного процесу сприяє більшій централізації влади.

Можемо констатувати, що криза системи «стримування та противаг» існує й через абсолютно розірваний Кабінет Міністрів України, який має проблему подвійного підпорядкування: прем'єр-міністру України та Офісу Президента України, що тягне за собою деструктивний вотум недовіри до уряду. На жаль, сьогодні у владній команді спостерігається й кадрова криза. Адже нові люди, професіонали (топ-менеджери великих компаній, управлінці, менеджери з місцевого самоврядування), які потенційно могли б прийти і посилити певні проблемні точки, що існують сьогодні, не погоджуються працювати в умовах, де немає потенційної можливості прийняття самостійних рішень, а лише погодження кожного кроку в роботі з Офісом Президента України.

Результати соціологічних досліджень показують: «Утім, тенденція до зниження довіри продовжується і, як можна бачити з результатів, основні причини для критики від пересічних українців – не завжди вдала кадрова політика і рішення та питання справедливості (зокрема, у формі боротьби з корупцією та справедливого тягаря війни для всіх)» [5].

В Київському міжнародному інституті соціології стверджують: «Можливо, значною мірою це питання комунікації (і тоді важливо переглянути підходи до спілкування та донесення інформації). Разом з цим, вочевидь, не все (особливо в нинішній психологічно складній і наелектризованій атмосфері) можна звести і тим більше вирішити «кращою комунікацією». У горнилі жорстокої війни формується нове покоління лідерів. Багато людей на відповідальних посадах мали можливість продемонструвати свої найкращі якості у стресових умовах. Тому очевидним є запит від пересічних українців, щоб усе більше компетентних, порядних людей обіймали найважливіші державні посади» [5]. Останні місяці спостерігається зниження рейтингу президента, тож можна говорити вже й про «перенесення негативу» від команди до самого В. Зеленського.

На думку О. Кондратенка, синонімом поняття «влада» є англійський термін «power» (у перекладі «сила»), що включає в себе взаємопов'язані поняття: переконання (прямі, непрямі, підсвідомі), закон, примус, насильство, військова міць, покірність, харизма тощо. Влада є, передусім, категорією соціальною, а тому розглядається через стосунки між людьми [8, с. 105]. Влада – це страшенний наркотик. Вона тебе розкриває, дає тобі величезні емоції впливу над іншими людьми. Коли немає явних протиріч в середині твоєї ж команди і явних балансів (діяльність опозиції), це ще більше загострює нерв.

Науковець О. Майборода стверджує: «У ситуації війни, коли суспільство змушене погоджуватися на концентрацію влади в руках воєнного керівництва, яке уособлене

президентським постом, виникає вірогідність розбещення правлячого «режиму-структури» повнотою влади і спроби консервації ним воєнно-політичної форми правління з перетворенням семіпрезиденталізму на президенталізм у його повному вигляді якщо не юридично, то фактично. Загалом президенталізм може бути ефективною формою правління не тільки у воєнний і відбудовний, а й у мирний періоди, але запобіжником його перетворенню на авторитаризм або на диктатуру має бути глибока і усталена демократична традиція, якій населення віддане більше, ніж владі. Особливість української ситуації в тому, що тут демократична традиція поки що тільки утверджується у національній свідомості і має захищатися не тільки від зовнішньої загрози, а й від авторитарних спокус у середині країни» [8, с. 50].

Дослідження проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова показало такі результати: «Парадоксальною є ситуація із запитом у суспільстві на «сильну руку» та авторитетного лідера. З одного боку, можна припустити, що більшість українців хоче бачити керівником держави сильного політика, який зможе навести порядок у країні. З іншого боку, опитані громадяни категорично проти потенційних порушень таким лідером законодавства. Такий стан справ в громадській думці дає підстави говорити не так про бажання мати сильного авторитарного лідера, як про необхідність для респондентів більшого рівня стабільності та передбачуваності суспільного та політичного життя» [9].

Якщо на цих засадах В. Зеленський буде будувати свою передвиборчу кампанію на другий термін президенства, то він точно здобуде перемогу на виборах. Та якщо українці помітять факти зловживання владою, то спроба буде провальною [10, с. 166]. Якщо думати про стратегічне політичне майбутнє, всі попередні умови для того, щоб стати «Батьком-засновником», «Батьком нації» дотримані. Другий термін переведе В. Зеленського в розряд типових політиків, адже після здобуття Україною перемоги, необхідно буде працювати над відбудовою країни, вирішувати економічні питання, проблеми внутрішньо-переміщених осіб, ветеранів, повертати українців з-за кордону і проводити активну та дієву соціальну політику. У разі рішення президента не балотуватись на другий термін, він може залишитись в історії країни президентом, що приніс мир, десятки безпекових договорів з іншими країнами та перспективи вступу в ЄС і НАТО. Та питання ще й в тому, яким чином Україна вийде на наступні президентські вибори, якою буде перемога? Все залежить від того чи перемога буде повною, чи відбудеться повернення всієї території країни.

Висновки. Президент, що виграє війну проти росії, матиме надзвичайний рівень довіри та позитивну легітимність. Інша справа вже в тому, як він скористається такою довірою. Чи не втратить політична система України балансу влади між інституціями та зміни системи «стримування та противаг»? Чи не використає Президент можливість бути більш авторитарним лідером та мати образ «Сильної руки»? Адже на сьогодні надзвичайна влада в одних руках – вперше в історії незалежної України. Та після Перемоги перед Україною стоятиме новий виклик – перехід від воєнного стану до демократії, зміна всієї політичної системи. Володимир Зеленський сьогодні запевняє про перехід до європейської демократії. Але чи не стане смак абсолютної влади на заваді до дій?

Список використаної літератури

1. Вибори президента: ЦВК оголосила про перемогу Зеленського. BBC News Україна. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48072199>
2. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського. Президент України. 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489>

3. Конституція України. Президент України. 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. 5-річчя президенства Володимира Зеленського: як змінювалася довіра Президенту в 2019-2024 роках та оцінка діяльності його партії. КМІС. 2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1413&page=1>
6. Герой із тисячею облич. Що зробило президента-миротворця Зеленського ефективним лідером воєнного часу. Forbes. 2023. URL: <https://forbes.ua/leadership/geroy-iz-tisyacheyu-oblich-shcho-zrobilo-prezidenta-mirotvortsya-zelenskogo-efektivnim-lid-erom-voennogo-chasu-03032023-12094>
7. «Зеленський грає роль, якої від нього майже ніхто не очікував» – світові ЗМІ. BBC News Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60522675>
8. Зеленько Г.І. Політична система України: конституційна модель та політичні практики. Монографія. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.
9. 30 років незалежності: які здобутки і проблеми зростання бачать українці й на що сподіваються у майбутньому. Фонд Демократичні Ініціативи імені Ілька Кучеріва. 2021. URL: https://dif.org.ua/article/30-rokiv-nezalezhnosti-yaki-zdobutki-i-problemizrostannya-bachat-ukraintsi-y-na-shcho-spodivayutsya-u-maybutnomu_2
10. Трушевич Г.Б. Іміджмейкінг у сучасних політичних технологіях: український досвід. Одеса, 2023. 205 с.

TRANSFORMATIONAL CHANGES IN THE POLICY OF UKRAINIAN PRESIDENT V. ZELENSKYI (2019–2024)

Hanna Trushevych

*Odesa I. I. Mechnikov National University,
Faculty of Psychology and Social Work, Department of Social Work
Vsevolod Zmiienko str., 2, 65082, Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3793-1074>*

The article examines the transformational changes and challenges that have occurred during Volodymyr Zelenskyy's 5-year term as President of Ukraine. The relevance of the article lies in the analysis of the crisis of the “checks and balances” system that occurred at the beginning of the President's term, and especially deepened due to the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine and the introduction of martial law in the country, which leads to greater centralization of power. The importance of this issue is to focus attention on the problem and preserve the democratic political regime in Ukraine.

The article examines the controversial topic of the legitimacy and legality of Volodymyr Zelenskyy's stay as President of Ukraine after the completion of his 5-year term. The problem of the system of “checks and balances” that arose after the 2019 parliamentary elections is revealed. The peculiarities of involving the electorate in the election campaign for the 2019 presidential election are studied. The mechanism of creating the team of the “Sluha narodu” party is analyzed. The results of the sociological study confirm the distrust of state institutions, representatives of the presidential team and, especially, the parliamentary faction “Sluha narodu”. The author notes the influence of the president's image and image on the creation of a mono-majority in the Verkhovna Rada of Ukraine of the 9th convocation. The author substantiates the problem of the lack of a regulated status of the parliamentary opposition, the unregulated activities of the parliamentary coalition, the ineffectiveness of the institution of political parties and the lack of activity of opposition parties during martial law. Considerable attention is paid to the influence of the ruling team on

the activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine and unsuccessful personnel policy. The author identifies the demand of Ukrainians for professionals in public office, based on the results of sociological research. An attempt is made to predict the course of events in connection with V. Zelensky's decision to run for a second term in office.

Key words: President of Ukraine, V. Zelensky, system of “checks and balances”, democracy, social policy, parliament, government, elections.